

De VVD is nog steeds op verantwoordelijkheidsvakantie

Toppers in wegwimpelen

I

Instabiel? Dit kabinet? 'Nou ja', suste partijleider Dilan Yeşilgöz bij het tv-programma *Buitenhof*. 'Wij werken hard.' Met de nadruk op 'wij' – de vvd, niet die drie andere met wie zij toen nog een coalitie vormde. Vlak daarvoor had presentator Twan Huys haar nog ingewreven dat Nederland 'nog nooit zo'n herriement' had gezien. Ze beantwoordde die vileine observatie met haar typische onverstoorbare glimlach.

Het was begin juni. Ze wist nog niet dat Geert Wilders van de pvv een paar dagen later het kabinet deze keer echt zou opblazen, ook al zinderde die dreiging al een dikke week door Den Haag. Yeşilgöz haalde nonchalant haar schouders op voor de camera's. Het was immers niet voor het eerst dat de pvv dreigde het kabinet van nog geen jaar oud te verlaten.

Al die ruzies in de coalitie hadden zich ondertussen steeds hoger opgestapeld en tastten het vertrouwen aan van de Nederlander in de democratie. 'Ik vind zeker dat we dat ons aan moeten trekken. Dat doe ik ook, want ik ben één van die spelers', zei Yeşilgöz op tv, en de kijker zag een leider die haar verantwoordelijkheid nam. Voor de vorm dan. Want échte reflectie op haar eigen handelen, een logisch vervolg op haar woorden, volgde niet.

Wat wél kwam was een ingestudeerd promopraatje met wat de vvd naar eigen zeggen allemaal had bereikt. Vier miljard voor defensie. Investeren in veiligheid. Ruimte voor ondernemers. Werken moet lonen. Ze zei het alsof ze als een schoolkind de tafel van vier opdreunde. Om daarna tevreden met de hand naar haar borst te wijzen. 'Dan denk ik wel: we zijn...' ze pauzeert om haar woorden kracht bij te zetten, 'wij zijn wel met de juiste dingen bezig.' Met 'wij' bedoelde ze uiteraard alleen de vvd, háár partij die dus wel verantwoordelijkheid neemt.

Drie dagen later stond Yeşilgöz achter het spreekgestoelte van de grote vergaderzaal van de Tweede Kamer. Het kabinet-Schoof was gevallen en dat, betoogde ze, lag in elk geval niet aan de vvd. Het lag allemaal aan Wilders. 'De wegloper' die 'onvolwassen' is en Nederland 'in de steek laat in ongekend onzekere tijden'. Het lag zeker ook aan Frans Timmermans, de leider van oppositiepartij GroenLinks-PvdA die 'altijd maar de anderen de schuld geeft'. Het lag aan Rob Jetten van D66 en ChristenUnie-leider Mirjam Bikker die samen in een vorig kabinet haar plannen voor een streng asielbeleid zouden hebben getorpedeerd. Het lag aan álle andere partijen die in de vijftien onafgebroken jaren dat de vvd nu zelf regeert de agenda voor 'hardwerkend Nederland' frustreerden, volgens haar.

'Het is tekenend voor het leiderschap onder Yeşilgöz bij de vvd in het afgelopen anderhalf jaar', verzuchtte Jetten, 'het ligt altijd aan de ander en nooit aan de eigen keuzes.' 'Ze gaf toe dat er fouten worden gemaakt, maar ze zei dat ze geen spijt had', zei Henri Bontenbal van het cda over de vvd-leider. 'Er is een link tussen fouten maken en spijt hebben. Mensen die fouten maken

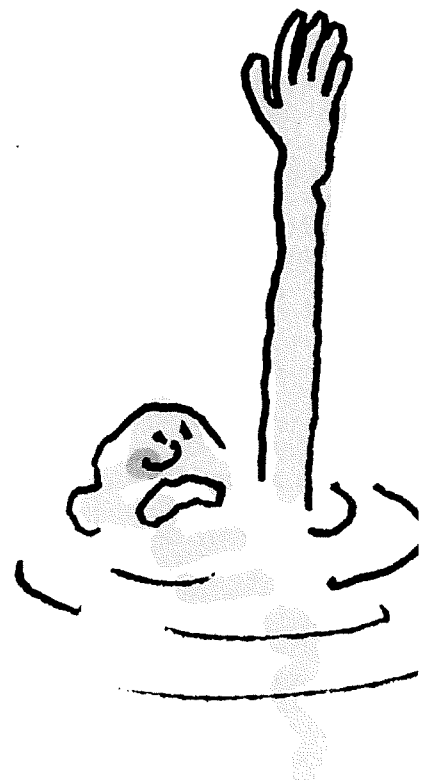
en geen spijt hebben, denken dat ze niet verantwoordelijk zijn voor hun fouten.'

Ze wimpelde de woorden weg met een minzame lach. 'Wij als vvd hebben meer voor elkaar gekregen dan ooit tevoren.' Dat was de politieke verpakking. Vier miljard voor defensie. Investeren in veiligheid. Ruimte voor ondernemers. Werken moet lonen. Al stond dat alleen nog maar op papier, murmelde ze er vrijwel onhoorbaar zacht achteraan. 'Nederland moet vooruit. Wij gaan door met ons werk. En wij liberalen nemen altijd onze verantwoordelijkheid.'

De vvd is grootgebruiker van het woord 'verantwoordelijk'. Al járenlang. In 2010 stond het 25 keer in het verkiezingsprogramma. De vvd beschreef toen een 'duidelijke' visie op de toekomst van Nederland, die gaat over 'verantwoordelijkheid, eerlijkheid en rechtvaardigheid'. Twee jaar later, na de mislukking van het gedoogkabinet-Rutte I, kwam het woord 36 keer (zelfs één keer vaker dan 'veiligheid') voor in het programma. 'Ouderwetse deugden als hard werken en eigen verantwoordelijkheid moeten we in ere houden.' Vijf jaar later gebruikte de vvd 29 keer de, in liberale kringen, zo geliefde term. 'In onze hele geschiedenis zijn wij Nederlanders voor niemand bang geweest', beschreef het programma. Het romantiseerde 'die typische Nederlandse onverzettelikheden – verantwoordelijkheid nemen als het even tegenzit – juist in moeilijke tijden.'

Hoewel de VVD al jaren de mond vol heeft van 'verantwoordelijkheid', toont ze die nauwelijks in haar daden. De partij is wél goed in promopraatjes: 'Nederland moet vooruit. Wij gaan door met ons werk.'

Kim van Keken
beeld Milo

'Nederland is gebouwd op een fundament van vrijheid, verantwoordelijkheid en verdraagzaamheid.'

Op de website van de partij prijkt verantwoorde-
lijkheid als tweede van de vijf liberale kernwaarden.
'Wie vrij is om zijn eigen keuzes te maken, moet ook de
gevolgen van die keuzes zelf dragen. Daarom zijn vrije
mensen zelf verantwoordelijk voor hun eigen leven.' Als
voorbeelden noemt de vvd 'je best doen om een baan
te vinden als je tijdelijk in een uitkering zit' en 'je afval
netjes weggooien in plaats van het te laten slingeren'.

Zo heeft de vvd met het woord 'verantwoordelijk' een
politieke toverformule gebrouwd. Zodra je zegt verant-
woordelijkheid te nemen, ook al vul je helemaal niets
concreet in, straalt je leiderschap uit. En ondertussen
suggereer je dat het vooral de ander is die geen verant-
woordelijkheid neemt.

Juist dat maakt het woord bruikbaar: voor harde
bezuinigingen, morele verheffing en electorale afre-
kening tegelijk, leren de verkiezingsprogramma's. 'We
zien inburgering als eigen verantwoordelijkheid van
nieuwkomers. Zij moeten het dus zelf betalen.' Harde
bezuinigingen op de verzorgingsstaat worden omgekat

tot de leus 'mensen in hun eigen kracht laten staan', of
ze 'verantwoordelijkheid' geven over hun eigen leven.
Ook in de coalitiepolitiek werkt het woord als schild én
zwaard. Zo noemde Yesilgöz in *Buitenhof* haar coali-
tiepartner Wilders 'een Poetin-knuffelaar', zonder daar
consequenties aan te verbinden, ze bleef met hem in
een kabinet zitten. Want ook dat is in haar ogen ver-
antwoordelijkheid nemen.

Het is lang geleden dat Nederland
bestuurders zag die doorleefde ver-
antwoordelijkheid toonden. In
2002 trad het kabinet-Paars II
af vanwege Srebrenica, de mos-
limenclave die onder bescherming
stond van de Nederlandse troepen van
Dutchbat, maar in 1995 viel waarna
zevenduisend mannen werden ver-
moord. In 2015 vertelde Kok geëmo-
tioneerd dat hij er 's nachts wakker
van lag. 'Je blijft je continu afvragen
wat had ik zelf kunnen doen om te

helpen voorkomen dat de gruwelijkheden zouden plaatsvinden? Het boek gaat nooit dicht; ook voor mij.'

In januari 2021 bood het kabinet-Rutte III, onder druk van de beeldvorming, zijn ontslag aan de koning aan na de snoeiharde conclusies van de parlementaire enquêtecommissie in het rapport *Ongekend onrecht*, het onderzoek naar het toeslagenschandaal. Rutte en de bewindspersonen gingen demissionair verder. Behalve vvd-minister Eric Wiebes van Economische Zaken. Als staatssecretaris van Financiën was hij in een vorig kabinet verantwoordelijk voor de Belastingdienst en hij worstelde met het schandaal. 'Het is in mij gaan zitten', stelde hij in een persverklaring. 'Ik voel mij niet schuldig, maar wel zwaar verantwoordelijk. Ik heb niet kunnen ontdekken wat ik had kunnen doen om dit te voorkomen. Dat maakt het alleen maar nog verdrietiger.'

Sinds 2010 stapten negen vvd-bewindslieden op wegens het achterhouden van cruciale informatie en/of problemen op hun departement, vrijwel altijd onder druk van de Tweede Kamer. Alleen Wiebes toonde uit eigen beweging een soort van doorvoelde verantwoordelijkheid.

Ook fractieleider Lodewijk Asscher van de PvdA verdween van het politieke toneel na dat spijkerharde rapport. Hij was eerder als minister van Sociale Zaken verantwoordelijk voor de kinderopvangtoeslag toen de vorderingen escaleerden en de Belastingdienst onrechtmatig de jacht opende op tienduizenden gezinnen. Dat laatste wist hij niet, zei hij in een verklaring. Volgens zijn analyse was dat schandaal het gevolg van decennia aan 'gestapeld wantrouwen' en 'een mensbeeld dat de overheid vijandig maakt tegen de eigen inwoners'. 'Ik vind dat we de democratie

meer dienen met zelfreflectie dan met brute verontwaardiging. Ik vind dat je de democratie meer dient door fouten toe te geven, en dat je daarmee fouten voorkomt, dan door tactisch te zwijgen.'

Mark Rutte, die als premier leiding gaf aan de kabinetten waaronder de fraudejacht van de fiscus zo kon ontsporen, bleef lijsttrekker van de vvd bij de volgende verkiezingen. In de ontslagbrief van zijn derde kabinet was geen spoor van reflectie op het eigen politieke functioneren en de politieke cultuur. Het leek of hij met verantwoordelijkheidsverlof was, al zag hij dat zelf natuurlijk anders. Hij was juist dé man, zo ging hij de campagne in, die het toeslagenschandaal kon oplossen. Rutte is na zijn vierde kabinet vertrokken naar de Navo, duizenden gedupeerden wachten nog steeds op een oplossing.

Het harde fraudebeleid maakte slachtoffers in het hele stelsel van de sociale zekerheid, concludeerde de enquêtecommissie. Fraudebeleid en Dienstverlening in het rapport *Blind voor mens en recht*. Voor de kleinste fouten bij bijvoorbeeld het invullen van formulieren voor het aanvragen van een bijstandsuitkering, konden burgers jarenlang worden vervolgd. Grondrechten van mensen werden en worden geschonden. Tijdens de verhoren maakte Rutte zijn rol vooral klein. Fraudebestrijding, bezwoer hij, stond niet zo hoog op de agenda van zijn kabinetten. Hij had geen actieve herinnering aan zijn eigen verkiezingsprogramma's waarin stond dat de 'vvd prioriteit geeft aan fraudebestrijding', of aan het regeerakkoord uit 2010 waarin werd gepleit voor 'een hardere aanpak met fraude', met onder andere een straf van drie maanden inhouden van de uitkering.

Tijdens diezelfde verhoren, begin september 2023, sprak oud-minister Henk Kamp van Sociale Zaken (vvd), die de bestrijding van fraude wel degelijk een prioriteit noemde. Hij handelde niet op basis van feiten en cijfers, maar op gevoelens in de samenleving – op een peiling die tijdens een debat door een Tweede Kamerlid van zijn partij, de vvd, werd ingebracht en waaruit zou blijken dat zeventig procent van de Nederlanders denkt dat fraude veel voorkomt. De boodschap van zijn eigen ambtenaren, dat 95 procent van de uitkeringsgerechtigden niet fraudeert en er dan ook nog vaak sprake is van een foutje, sloeg hij in de wind. Toen hem de vraag werd gesteld of de overheid voldoende rekening houdt met de taalvaardigheden van burgers, antwoordde hij: 'Het is de verantwoordelijkheid van de burger zelf die het aanvraagt: "U vraagt geld van de samenleving: u moet zich inspannen het juiste te leveren."'

Hij toonde zich niet verantwoordelijk voor de doorgeschooten fraudejacht.

Enkele dagen na dat verhoor werd hij door de leden van de vvd benoemd als erelid. Op datzelfde congres in de voormalige Van Nelle

Fabriek in Rotterdam stond een nieuwe leider op: Dilan Yeşilgöz. Zij had de grote schoenen te vullen van een leider die binnen de vvd, maar ook bij de kiezer, immens populair was. Behendig en joviaal werd hij met ruim dertien jaar de langstzittende premier van Nederland. Maar hij was ook door zijn kameleontische stijl – hij kon met iedereen regeren – degene die de partij kleurloos achterliet. Daarnaast kon hij in de laatste jaren van zijn premierschap de vele slepende dossiers steeds moeilijker wegpoetsen: het toeslagenschandaal, de gaswinning en aardbevingen in Groningen, de stikstofcrisis die het land lamlegde, de Nederlandse luchtaanval op de Iraakse stad Hawija waarbij onschuldige burgers vielen (en wat jarenlang werd weggestopt) en burgers die door alle crises de overheid steeds minder vertrouwden.

Dat was de erfenis die Dilan Yeşilgöz onvermijdelijk kreeg. Ondertussen moest zij zich bewijzen als premierwaardige kandidaat, met de uitstraling van gezag en verantwoordelijkheid die haar voorganger jarenlang automatisch kreeg. Want waar Rutte jarenlang kon bogen op de premiersbonus – mensen stemmen graag op de zittende leider – was zij met nog geen drie jaar bestuurservaring in een kabinet nog altijd een relatieve nieuwkomer.

Zo klein als Rutte zijn rol wist weg te poetsen bij affaires, zo groot blies zij haar leiderschapskwaliteiten op. 'Het is tijd om de oude politiek achter ons te laten', beloofde ze. 'We kunnen zo niet doorgaan, met steeds weer die waterige compromissen. Daar hebben we de tijd niet meer voor.' Voor haar alleen nog maar 'goede oplossingen', of niets.

Ze opende tijdens die campagne de deur voor samenwerking met de pvv, die haar voorganger Rutte juist sloot na Wilders' uitspraken over rechters en Marokkanen die, zo benadrukte de vvd in 2021 nog ferm, haaks stonden op de Nederlandse waarden en rechtsstaat. Yeşilgöz droeg ongewild bij aan de groei van de pvv. De vvd blies eerst het kabinet-Rutte IV op over asiel om migratie tot hét thema van de campagne te maken. En vervolgens maakte ze de pvv voor de kiezer weer een goed alternatief, omdat de anti-migratiepartij door het opheffen van alle blokkades ook echt in een regering kon komen.

Een dag voor de verkiezingen in 2023 krabbelde ze geschrokken terug in het radioprogramma *Sven op 1* waar ze zei dat ze niet in een kabinet wilde waarvan Wilders premier werd. Ze noemde het een vergezochte als-dan-vraag, en wuifde de suggestie nonchalant weg. 'Ik zie Wilders toch niet de grootste worden. Ik denk dat Nederlanders een leider zoeken die het land kan verbinden.' De dag erna werd de pvv van Wilders de grootste, met 37 zetels.

Wilders werd, mede onder druk van de vvd en NSC, geen premier. Er kwam een kabinet van pvv, vvd, NSC en BBB onder de partijloze Dick Schoof. 'Elk van de vier partijen die nu deelnemen aan dit kabinet, weet dat verantwoordelijkheid nemen ook betekent dat je moeilijke besluiten moet nemen,' zei ze tijdens het debat over de regeringsverklaring. Maar wie achter de façade kijkt en de daden van de vvd ontleedt, ziet vooral dat de partij het laatste jaar nog steeds op verantwoordelijkheidsvakantie was.

Dat begon al tijdens de Algemene Politieke

Opvallend was het weggijken van de VVD bij de krakkemikkige begroting van het asielministerie

Beschouwingen in september vorig jaar. Daar maande Yeşilgöz premier Schoof en asielminister Marjolein Faber (pvv) om haast te maken met het strengste asielbeleid ooit. 'Ik verwacht dat het kabinet nu bezig is met staatsnoodrecht en de spoedwet. Doe het maar lekker parallel. Ik wil geen tijd verliezen.' Maar zij wist wel beter, als minister van Veiligheid en Justitie schreef ze namelijk in 2022 zelf een brief aan de Tweede Kamer dat 'de inzet van staatsnoodrecht alleen gebruikt kan worden voor buitengewone omstandigheden' zoals het uitbreken van een oorlog of een pandemie. 'Daar is geen sprake van als het gaat om problemen van structurele aard, zoals de knelpunten in de reguliere opvang van vreemdelingen.'

Maar die doodlopende route benoemde ze nu niet meer, ze liet het kabinet, ook háár kabinet, verder aanmodderen met het staatsnoodrecht. Vanuit de coalitiebankjes leverde ze wel commentaar. 'Ik weet niet waar Faber mee bezig is,' werd haar mantra. 'Het duurt veel te lang,' verzuchtte ze steevast voor de camera. Maar over waar de vvd stond tijdens de vele ruzies in het kabinet hield zij zich voor de buitenwereld op de vlakte, waardoor het voor de buitenwereld leek of er alleen een strijd was tussen NSC en pvv.

Het kwam Yeşilgöz goed uit. Haar tactische zwijgen verhulde de tweespalt binnen de vvd waar Klassiek Liberaal voorstander was van samenwerking met de pvv en snelle maatregelen via het noodrecht. Tegelijkertijd waarschuwde het andere kamp, De Liberale VVD, dat hiermee de kernwaarden van de democratische

rechtsstaat in gevaar kwamen. De oplossing van die crisis kwam via oude politiek die de vvd tijdens campagnetijd beloofde achter zich te laten: er werd door de coalitie in de achterkamertjes overlegd en zelfs de verantwoordelijk minister, Faber van Asiel en Migratie, was daar niet bij aanwezig. Zij hoorde achteraf van Wilders welke strenge asielmaatregelen ze moest uitwerken, zoals het vertragen van gezinshereniging, het inkorten van de verblijfsvergunning en een wet die regelt dat er straks twee soorten vluchtelingen met verschillende rechten zijn.

Net zo opvallend was het weggijken van de vvd, de partij die zich graag afficheert als kampioen goed boekhouden, bij de krakkemikkige begroting van het ministerie van Asiel en Migratie. Die begroting gaat op papier van 9,4 miljard euro naar nog maar 2,8 miljard euro. Een surrealistische vermindering van maar liefst zeventig procent. Door de verwachte vermindering van asielzoekers, waarvoor nog geen wet was ingediend, werd alvast een gigantische korting op het Centraal Orgaan opvang asielzoekers en de Immigratie- en Naturalisatiedienst ingeboekt. vvd-Kamerlid Queeny Rajkowski wimpelde de kritiek van de oppositie tijdens het debat over die begroting af met 'dit is niet goed, dat is niet goed, kom zelf eens met oplossingen'.

Geen enkele verantwoordelijkheid toonde ze voor de werkdruk bij de IND, die van 2010 tot 2024 onder meerdere vvd-bewindspersonen explosief is toegenomen. Niet alleen door een toename van migranten, wat de vvd maar wat graag beweert, maar juist door een ondoordringbaar woud van regels. De Algemene Rekenkamer concludeerde vorig jaar dat 'de complexiteit van het asieldossier sterk is toegenomen'. Het aantal leestekens per dossier is in zes jaar tijd verdubbeld. Bureaucratie in optima forma, en dat onder het bewind van de vvd, de partij die al jaren op papier ageert tegen overbodige regels. Vorige week stemde de partij die voorstaat een bestuurderspartij te zijn in met twee symbolische asielwetten, die nóg meer druk leggen op de uitvoerders en, waarschuwen adviezen, nauwelijks iets bereiken.

De Rekenkamer meldde eerder al dat de uitgaven in de asielopvang jarenlang structureel te laag werden begroot. Van de 23 jaren die werden onderzocht, waren de echte uitgaven steevast hoger dan begroot. 'Het gevolg hiervan was dat het Centraal Orgaan opvang asielzoekers in een crisis terechtkwam.' Maar de vvd zette na dat inzichtelijke rapport gewoon weer haar handtekening onder een schijnbegroting, zonder visie op de lange termijn. De pvv wilde de portefeuille? Dan mocht Faber het zelf ook maar uitzoeken.

Die eilandjescultuur binnen het kabinet-Schoof maakte het voor de vvd makkelijk om, als het ergens spannend werd, haar verantwoordelijkheid te ontlopen. Meteen na de maandenlange formatie, waar constant een crisissfeer omheen hing, was al duidelijk dat de vier partijen geen gezamenlijk verhaal hadden. Het

hoofdpijnenakkoord las als een bundel verkiezingsbeloften zonder samenhang. 'Ik krijg de indruk dat de partijen iets hebben gecreëerd dat geen van hen écht wilde', zei politicoloog Kristof Jacobs van de Nijmeegse Radboud Universiteit vlak na de presentatie over in *Trouw*. 'Een Frankenstein-akkoord, dat het resultaat is van het uitruilen van punten.'

Dat akkoord met de naam *Hoop, lef en trots* bleek één waterig compromis te zijn, dat uiteindelijk inkookte tot gestold wantrouwen. Laurens Dassen van Volt zei tijdens het debat over de val van het kabinet dat 'veiligheid niet in goede handen is bij Wilders'. En Yeşilgöz ontkennde het niet eens. 'Dat is ook waarom het in handen is van de vvd.' Met veiligheid doelde ze op Defensie en Justitie en Veiligheid, het departement waar vooral de vvd al sinds 2010 de scepter zwaait.

Meerdere vvd-bewindspersonen sloten 26 gevangenisstraffen, terwijl ze tegelijkertijd strengere en langere straffen invoerden. De optelsom is sinds anderhalf jaar zichtbaar: een schreeuwend tekort aan cellen en dat kwam op het bordje van pvv-staatssecretaris Ingrid Coenradie. Zij zag als enige tijdelijke oplossing het twee weken vervroegd vrijlaten van veroordeelden die een maximumstraf van een jaar opgelegd kregen.

Coalitiepartner BBB diende een motie in om dit tegen te houden, die enthousiast werd omarmd door de pvv, Coenradies eigen partij. Maar ook de vvd steunde de motie. 'In een rechtsstaat mag geen sprake zijn van straffeloosheid', zei Ulyse Ellian tijdens het debat, terwijl hij zelf geen concrete snelle oplossingen aandroeg. Hij reageerde geagiteerd toen leden van de oppositie verwezen naar het bezuinigingsverleden van zijn partij. 'Ik moet extra hard werken omdat ik van de vvd ben', klaagde hij.

Het was dankzij de oppositie dat Coenradie het gevangeniswezen via vervroegde vrijlating wat lucht kon geven. En tijdens de onderhandelingen over de voorjaarsnota hielp niemand uit de coalitie, ook de vvd niet, om haar aan extra budgetten te helpen om het nijpende tekort op te lossen, voor dat veiligere Nederland dat de vvd zo graag openlijk ambieert.

Bij de duiders op televisie en in de krant was het vanaf de dag dat Schoof met zijn ploeg op het bordes stond populair te benadrukken hoe amateuristisch dit kabinet was. Het ging daarbij vooral over NSC, BBB en pvv. Zelden over de vvd, die een jaar lang deed alsof de partij slechts toeschouwer was, met een partijleider die niet van de buis te slaan was als duider van haar eigen kabinet. Alsof ze zelfs nauwelijks macht had presenteerde Yeşilgöz nog voor de inkt van het regeerakkoord droog was, aan de zijlijn, haar *Agenda voor werkend Nederland*, 'omdat het eerlijker moet' en even later het plan *Radicaal kiezen voor groei*.

Maar ook tijdens de debatten in de Tweede Kamer was soms onduidelijk welke rol de vvd nou had. In zijn bijdrage tijdens de landbouwbegroting in oktober verwees vvd-Kamerlid Thom van Campen naar de Amerikaanse film

VVD-bewindspersonen sloten 26 gevangenisstraffen, terwijl ze tegelijkertijd strengere en langere straffen invoerden

Groundhog Day, de filmklassieker uit 1993 waarin een chagrijnige weerman met tegenzin in een klein plaatsje een reportage moet maken over een feestdag. 'Het probleem is alleen dat hij iedere dag, iedere morgen, op dezelfde dag op dezelfde manier wakker wordt.' Wanneer wordt het stikstofdebat, dat al jaren speelt, eindelijk eens omgezet in daden in plaats van woorden? Hij uitte toen al openlijk zijn twijfels over het beleid van BBB-minister Femke Wiersma, en bleef dat doen. Ze zette een streep door het Nationaal Programma Landelijk Gebied, waarin provincies met agrarische organisaties werkten aan een toekomst voor de natuur en de boer. Maar ze kwam niet met de wettelijk verplichte alternatieven, en daar maakte Van Campen zich zorgen over.

Al tijdens de coalitieonderhandelingen werd de pot van 24 miljard euro om onder andere boeren (vrijwillig) te kunnen uitkopen (door de BBB bestempeld als 'graaifonds') geschrapt. De vvd zat daarmee, erkende Van Campen. Het zogeheten transitiefonds was immers bedacht door partijgenoot Christianne van der Wal die als verantwoordelijk minister, na jaren van alles wikken en wegen en een stapel rapporten en adviezen, tot de conclusie kwam dat vrijwillige uitkoop echt niet te voorkomen was. 'Het was een moeilijk punt voor de fractie', zei het vvd-Kamerlid over het verdwenen geld. 'Maar in een coalitie is het geven en nemen.' Je zou het ook waterige compromissen kunnen noemen. Hoe dan ook, Nederland verkeert nog steeds in een diepe stikstofcrisis.

Ook op andere dossiers kraakte het kabinet aan alle kanten. 'Doen wat je belooft', waarschuwde de Algemene Rekenkamer afgelopen mei op de jaarlijkse Verantwoordingsdag. 'Ministers melden weinig resultaten van beleid. Wat maatregelen van ministers bijdragen aan het halen van kabinetsdoelen, kan het parlement moeilijk volgen.' De controleur van dit kabinet

rapporteerde over ernstige problemen in de bedrijfsvoering bij drie ministeries. Bij zowel Defensie als Buitenlandse Zaken waren de veiligheids- en ICT-problemen zo ernstig dat de rekenkamer bezwaar aantekende. Bij Justitie en Veiligheid waren in 867 strafzaken namen verwisseld waardoor daders vrij rondlopen en onschuldigen onterecht vastzitten. Dit probleem was al tien jaar op het departement, geleid door meerdere vvd-bewindslieden, bekend.

Pieter Duisenberg, president van de Algemene Rekenkamer, zei bij de presentatie van de verantwoordingsstukken dat dit slechts de 'symptomen' zijn van een veel bredere kwetsbare, basis in de bedrijfsvoering van de ministeries. Volgens hem stort de politiek een lawine aan wetten, wens en complexe regels over de uitvoering uit, die daardoor steeds vaker vastloopt.

Datzelfde concludeerde de Nationale ombudsman, die vlak na de val van het kabinet zijn jaarverslag presenteerde. 'Een overheid die er echt is voor haar burgers maakt plannen die haalbaar en uitvoerbaar zijn', stond daar wat verwijtend in de inleiding. Hij is dan ook kritisch op het demissionaire kabinet dat beloofde te kijken 'naar wat wel kon'. 'We zagen een overheid die signalen, adviezen en rechten negeert. Groepen burgers worden hierdoor structureel buitengesloten.' En: 'Wetsvoorstellen, moties en amendementen draaien meer om de bühne dan om de burger.'

Alle problemen uit eerdere kabinetten slopen nog steeds. 'Het toeslagenschandaal kent geen einde, de versterking in Groningen is vier jaar vertraagd en energiearmoede wordt met noodfondsen bestreden. Structurele oplossingen ontbreken.' De ombudsman benadrukte dat het 'tijd is om verantwoordelijkheid te nemen en te handelen'.

Yeşilgöz kwam met een geheel eigen lezing van de situatie. 'Mensen hebben het gevoel dat er niet naar ze wordt geluisterd', zei ze in een interview met *Dagblad van het Noorden*. Maar 'minister Faber heeft niets gedaan en dat vind ik zo spijtig'. En: 'Je kunt zeggen dat alles de schuld is van de vvd. Maar mensen voelen zich aangetrokken door populistten. Dat moeten we ons aantrekken.' Dat klinkt schuldbevestigend, maar concreter werd ze niet. 'Linkse partijen zeggen "zij hebben verkeerd gestemd en het is de schuld van een ander". Ik ben naar die zorgen gaan luisteren en ga ermee aan de slag.'

Intussen diende het vvd-Kamerlid Wendy van Eijk een motie in, om de aanpak van fraude met toeslagen te intensiveren. Harde cijfers heeft ze niet. 'Maar fraude met toeslagen ondermijnt het draagvlak voor solidariteit en kost de belastingbetaler onnodig geld.' Het voorstel werd door een meerderheid in de Tweede Kamer aangenomen.

Tien jaar parlementaire onderzoeken, rapporten en adviezen verder, en de vvd is weer terug bij waar het allemaal mee begon: een fraudejacht, want de burger, die is in de ogen van de partij verantwoordelijk. En de vvd zelf? Die is nog even op verantwoordelijkheidsvakantie. ■

Luister naar De Groene

In *De Groene Amsterdammer* Podcast interviewt Kees van den Bosch Kim van Keken over het gebrek aan verantwoordelijkheid bij de VVD.

Onze podcast is vanaf elke donderdagmiddag gratis beschikbaar via [groene.nl/podcasts](https://www.groene.nl/podcasts)